

■ Koronavirus

Díky covidu lidé zjistili, že výplatu lze získat i bez práce

Vojtěch Wolf

vojtech.wolf@economia.cz

Na 1. března připadá výročí, na které by většina lidí nejspíše zapomněla. Před pěti lety se v Česku objevili první nakažení covidem-19 a během několika týdnů se život v zemi zastavil. Zavřely se školy, restaurace, obchody, přestala létat letadla, dodavatelské řetězce se přetrhaly a podniky čelily nejistotě, jakou moderní ekonomika dosud nepoznala.

Zdánlivě jsme tuto kapitolu uzavřeli, ale ekonomické důsledky zůstávají. Obchody jsou sice plné lidí, restaurace znovu ožily a turisté se vrátili do center měst. Přesto dlouhodobé dopady pandemie vidíme dodnes – v byznysu i v makroekonomických ukazatelích. Podle předsedy Národní rozpočtové rady Mojžíry Hampla pandemie zásadně změnila vztah lidí k ekonomice i práci. „Covid poprvé v novodobých dějinách přinesl velké části populace zkušenost, že koláče mohou někdy být i bez práce – tedy na dluh. Jinými slovy, že odměna může přijít i za práci nevykonanou a že permanentní přítomnost v práci není nutná,“ pojmenovává nejzásadnější změnu Hampl. Jaký byl ale celkový dopad pandemie na českou ekonomiku a byznys? Kdo na ní vydělal?

Gastro hledá nový model přežití

Jedním z nejpostiženějších sektorů byla gastronomie. Zavřené restaurace a hospody, dlouhodobé restriktce a změna spotřebního chování zákazníků přivedly mnoho podniků na hranici krachu. Dodnes lidé chodí do restaurací méně a utrácejí jinak.

„Kvůli násobnému zvýšení cen vstupů a růstu daňové zátěže v odvětví se cenová hladina od doby před covidem zvedla téměř o 50 procent. To vedlo k zastavení růstu oboru, vytěsňování ziskovosti a odlivu podnikatelů z branže,“ popisuje Luboš Kastner, místopředseda Asociace malých a středních podniků (AMSP) a spolujednatel gastronomické skupiny Hospodská. Podle něj se pandemie stala jakýmsi urychlovačem trendu, kdy restauratři museli změnit svůj byznysmodel. „Došlo k nárůstu rozvozu, podstatně se omezil formát barů a boom zažily kavárny a provozy rychlého občerstvení. Velmi úspěšné jsou nyní prémiové restaurace,

naopak nejvíce zasažené byly vesnické hospody,“ vysvětluje Kastner.

Podle něj přitom není proměna české gastronomie u konce. Trvalý nedostatek lidí, kteří během covidu z pohostinství odešli, a rostoucí ceny energií naznačují, že gastro teprve vstoupí do hlubší transformační fáze. Ta nastane ve chvíli, kdy dojde k obměně provozovatelů obzvláště z řad mladší generace.

„Například v gastronomii tradičně funguje systém dlouhého a krátkého týdne. Mladší generace ale přichází s jiným stylem – otevírají a zavírají provozovny podle aktuální poptávky, zkoušejí různé modely. Jasně říkají, že nechtějí pracovat dvanáctihodinové směny. Současný model gastronomie jim tak nevyhovuje,“ říká Kastner.

V Německu už mladší generace tamní gastroscénu proměnila. „Mnoho podniků už nemá otevřeno celý týden, ruší se klasické obědové služby a zavádějí se moderní online platformy,“ popisuje. V Česku naopak stále dominuje tradiční model, kdy si zákazníci objednávají u stolu. Ale například v Anglii funguje barový systém – hosté si musí jídlo a pití objednat přímo u baru, protože podniky nemají dostatek personálu na obsluhu.

Covid zabil ČSA

Podobně jako gastronomie i cestovní ruch prošel dramatickou změnou. Zavřené hranice, omezení pro turisty a nejistota ohledně budoucnosti způsobily, že mnoho hotelů a turistických služeb bojovalo o přežití a dodnes není cestovní ruch na předcovidových číslech. „Chytré vlády toto období využily k podpoře modernizace ubytovacích zařízení a turistické infrastruktury, což ale bohužel neplatilo v Česku. Tuzemský cestovní ruch se tak ocitl ve velké nevýhodě oproti konkurenci z okolních zemí. Stejně tak okolní státy s koncem covidu výrazně navýšily rozpočty agentur na propagaci dané země,“ upozorňuje Tomáš Prouza, viceprezident Hospodářské komory ČR.

Covidové „pauzy“ využily státy, jako je Německo, Rakousko či Nizozemsko. Francie a Německo například dotovaly půjčovny automobilů, aby obnovily své vozové parky elektromobilů. Rakousko a Nizozemsko financovaly

programy, jejichž cílem byla změna skupinového volnočasového cestování se zaměřením na místa mimo centra měst.

Přestože se turisté do Prahy a dalších měst vrátili, jejich chování se změnilo. Lidé si více vybírají, za co utratí peníze, a očekávají vyšší kvalitu služeb. Zatímco v roce 2019, před covidem, představoval podíl cestovního ruchu na českém HDP asi 2,9 procenta, v prvním roce pandemie klesl na 1,5 procenta. Podle posledních dat Českého statistického úřadu za rok 2023 byl podíl cestovního ruchu na tuzemském HDP 2,4 procenta. Ještě v roce 2019 odbavilo Letiště Václava Havla 17,8 milionu cestujících, v roce 2024 to bylo 16,4 milionu. Ostatně jedním z důvodů, proč loni definitivně skončily České aerolinie, byl jejich bankrot, ke kterému došlo už v roce 2021 v důsledku pandemie. Ani následná reorganizace nakonec nedokázala zachránit tyto více než 100 let staré aerolinky.

Pandemie tedy nejen ochromila turistický ruch a ovlivnila fungování služeb, ale také odhalila slabiny české ekonomiky v širším měřítku. Narušené dodavatelské řetězce, prudký nárůst cen energií a rostoucí náklady na suroviny zasáhly prakticky všechny. Současně si firmy z pandemie odnesly zásadní ponaučení: že globální dodavatelské řetězce mohou být snadno narušeny, a proto začaly hledat způsoby, jak rizika minimalizovat. „Zkrácení dodavatelských řetězců a částečné opouštění strategie minimálních skladových zásob znamenalo nutnost budovat větší sklady, případně přesouvat výrobu či měnit dodavatele. To však často vedlo k vyšším koncovým cenám pro zákazníky,“ upozorňuje Tomáš Dvořák, ekonom z britské poradenské společnosti Oxford Economics.

Výherci loterie: logistika a e-commerce

Zatímco pandemie na jedné straně ochromila některá odvětví, jiným přinesla bezprecedentní růst. „Po pár měsících bylo jasné, že logistika a e-commerce budou v časech lockdownů vzkvétat,“ říká Pavel Sovička, šéf developerské společnosti Panattoni pro Česko a Slovensko.

Většina populace díky vládním subvencím nepřišla o práci, a tak se jejich příjmy přesouvaly z bankovních účtů přímo do e-commerce, protože možnosti cestování a volnočasových aktivit byly značně omezené. „E-commerce firmy zažily největší boom ve své historii a podle toho plánovaly expanzi i kapacity své infrastruktury. Největší poptávka po skladových prostorech byla ve druhém roce pandemie a v roce následujícím,“ dodává Sovička.

Po skončení pandemie začalo ovšem odvětví e-commerce padat. „Vysoká inflace zvýšila životní náklady a snížila disponibilní příjem, což vedlo k celkovému poklesu. Dnes obor opět roste, ale pomalejším tempem než během pandemie,“ vysvětluje Zuzana Štěpánková, senior consultant v oddělení industriálních nemovitostí ve společnosti iO Partners. Pandemie nejen akcelerovala rozvoj e-commerce, ale také urychlila digitalizaci v dalších sektorech, včetně zdravotnictví. V době lockdownů a omezeného pohybu pacientů musely zdravotnické systémy hledat alternativní způsoby poskytování péče.

„Telemedicína přestala být teoretickým konceptem a stala se standardem, mimo jiné i kvůli tomu, že mnoho lékařů odchází do důchodu a noví nepřicházejí, zejména mimo velká města. Výrazně se zrychlila i digitalizace zdravotnických služeb – ať už jde o e-recepty, elektronický očkovací průkaz nebo sdílení zdravotnických dat,“ říká viceprezident Hospodářské komory ČR Prouza.

Dalším, byť zpočátku poměrně překvapivým důsledkem pandemie byl nárůst zájmu Čechů o investování. „Retailové investování – i kvůli inflaci – zaznamenalo v posledních letech obrovský nárůst. O investice mají zájem i jinak velmi konzervativně spořicí Češi. To vnímám jako pozitivní změnu,“ říká ekonom Tomáš Dvořák. Podle dat Asociace pro kapitálový trh za posledních pět let vzrostl počet investujících Čechů ze 711 tisíc na 1,88 milionu.

Lidé častěji volí práci z domova

Jednou z nejvýraznějších změn, které covid přinesl, je vyšší podíl lidí pracujících z domova. Před covidem v Česku na home officu pracovalo kolem pěti procent lidí. Na vrcholu pandemie to však byl každý pátý člověk. Podle think-tanku IDEA se ukazuje, že jde o trvalou změnu. V roce 2023 totiž pracoval z domova každý desátý zaměstnanec. „Na základě preferencí vyjádřených v šetření z roku 2023 by 66 procent mužů a 70 procent žen rádo pracovalo několik dní v týdnu z domova, nejčastěji dva nebo tři. Pokud se preference zaměstnanců potkají s možnostmi a vůlí zaměstnavatelů, práce z domova bude dál růst,“ říká Klára Kalíšková, ekonomka z think-tanku IDEA a FIS VŠE.

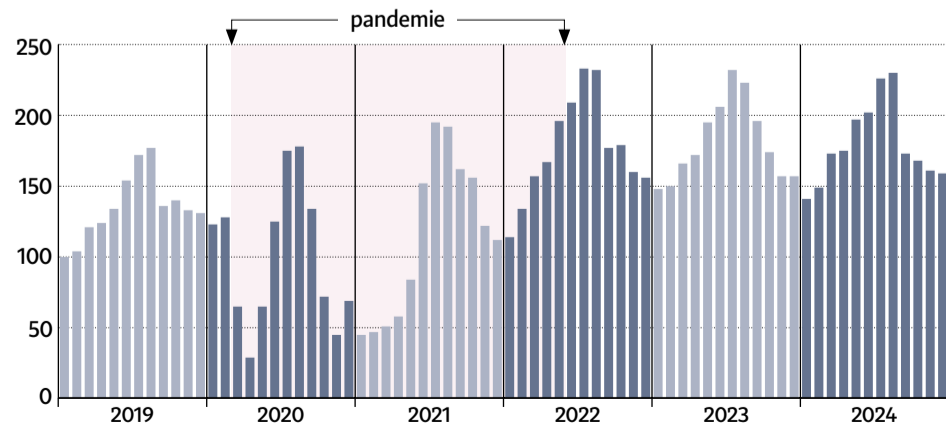
Firmy se však snaží zaměstnance přivést zpět do kanceláří a některé už home office omezují. Amazon, Tesla nebo Apple zavedly přísnější pravidla pro práci na dálku a podobné tendence lze vidět i v Česku. „Pozorujeme snahu některých zaměstnavatelů tento benefit, který už řada uchazečů o práci ani jako benefit nevnímá, omezit,“ říká Jiří Halbrštát, ředitel náboru a marketingu personální společnosti ManpowerGroup. Podle něj firmy snižují rozsah home officu z několika důvodů – chtějí mít lepší kontrolu nad pracovními procesy, posílit týmovou spolupráci a zabránit narušení firemní kultury.

Ačkoli diskuse o práci na dálku zůstává otevřená, pandemie změnila nejen způsob, jakým pracujeme, ale i naše očekávání od státu a ekonomiky jako celku. Vládní reakce na krizovou situaci vedla k bezprecedentnímu nárůstu výdajů, který měl zásadní dopady na veřejné finance. Vládní výdaje v letech 2020 a 2021 dramaticky vzrostly, což vedlo k rekordním schodkům rozpočtu.

Pandemie spolu s válkou na Ukrajině znamenala historický zlom, kdy Evropa ztratila klíčové faktory svého ekonomického růstu. „Během několika let jsme přišli o levný bezpečnostní deštník z USA, o levné energie z Ruska i o světovou dělbu práce, která stála na respektování globálních pravidel. Je proto možné, že v učebnicích budeme jednou dělit moderní historii Evropy na dobu předpandemickou a dobu postpandemickou,“ uzavírá Hampl.

Index vývoje tržeb v gastronomii

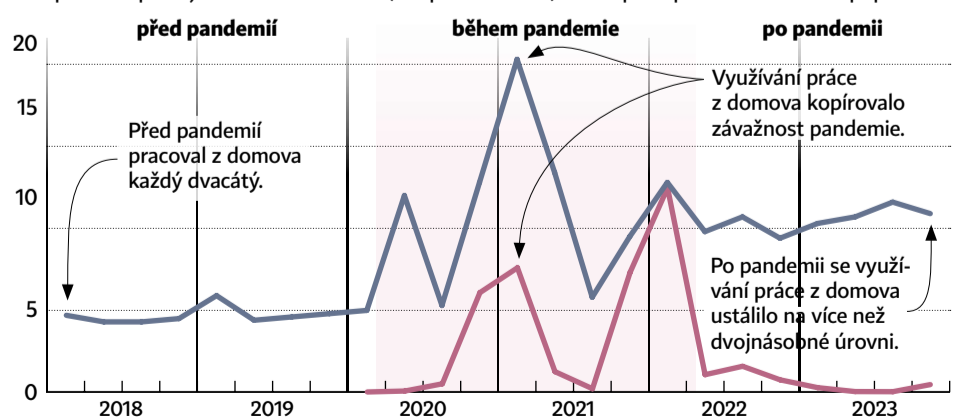
(leden 2019 = 100)

Zdroj: Dotykačka

Vývoj využívání práce z domova v Česku (v procentech)

— podíl lidí pracujících na home officu (alespoň částečně) — podíl pozitivních testů v populaci

Zdroj: VŠPS 2018–2023 a ÚZIS